

Håsjö nya kyrka och klockstapel

Exteriör restaurering 2012

Västanede 2:126, Håsjö socken, Bräcke kommun

Clara Nyström

RAPPORT - JAMTLI 2012:51
ISSN 1654-2045

Utgivning och distribution:

Jamtli

Box 709

831 28 Östersund

Tel 063-15 01 00

Fax 063- 10 61 68

© Jamtli 2012

Allt kartmaterial från GSD-Fastighetskartan © Lantmäteriverket Ärende nr
MS2006/02204

Omslagsbild: Södra gaveln samt östra fasaden innan restaureringen, lagning på
klockstapeln samt södra sidan av klockstapeln innan restaureringen

Foto: Clara Nyström, Jamtli och Per Malmsten, Träkompaniet

Redigering och layout framsida: Lena Ljungkvist (www.lenagrafiskform.se)

ISSN 1654-2045

Innehållsförteckning

INLEDNING	3
FASTIGHETSUPPGIFTER M.M.....	FEL! BOKMÄRKET ÄR INTE DEFINIERAT.
KARTA	5
BAKGRUND	6
HISTORIK	6
Restaureringar	6
ANTIKNISKT RESONEMANG	7
Framtida behov	8
BESKRIVNING AV UTFÖRDA ÅTGÄRDER	10
TJÄRNING	10
MÅLNING.....	13
Dörrar & fönster.....	13
Balusterdockor	14
Kors	14
Plåt	14
RÖTSKADOR	16
Kyrkan.....	16
Klockstapeln.....	16
SPÅN.....	28
BILAGA	

Inledning

Håsjö nya kyrka i Västane uppfördes i trä med spånklädda fasader i nationalromantisk stil åren 1909-10. En högre klockstapel färdigställdes strax därefter. Byggnaderna är tjärade men har målade snickerier.

Länsstyrelsen lämnade 2011-06-16 Håsjö kyrkliga samfällighet tillstånd till exteriör restaurering av kyrkan och klockstapeln (dnr 433-3564-11). Till grund för åtgärderna ligger ett förslag upprättat av Per Malmsten, Träkompaniet AB, daterat 2011-04-18. Entreprenör för arbetena har varit Per Malmsten med medarbetare.

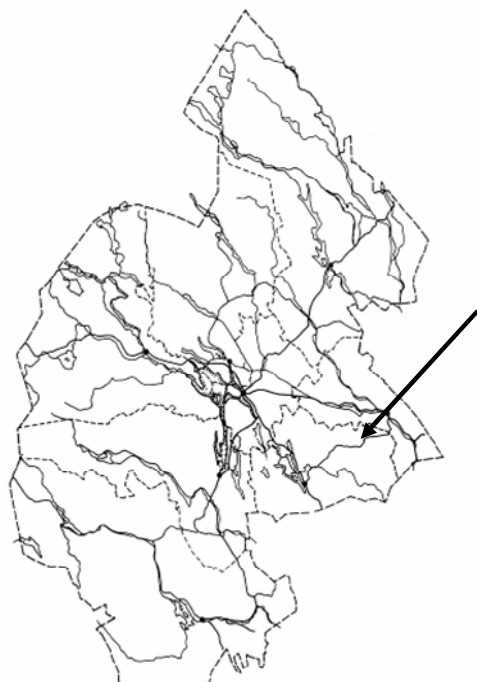
Restaureringen har bland annat omfattat tjärning av kyrkans fasader samt klockstapel som var mycket blekta, målning av snickerier samt ilagning av rötskador främst på klockstapeln. Under arbetets gång upptäcktes att rötskadorna var mer omfattande än vad som först förmodades. Arbetena påbörjades i juli 2012 och slutfördes i början av oktober 2012.

Antikvarisk medverkan och dokumentation har utförts av Sara Bäckman och Clara Nyström, Jamtli. Besöksprotokoll, fotografier, ritningar och andra handlingar som rör upprustningen finns i Jamtlis arkiv.

Östersund den 14 november

Clara Nyström
Antikvarie

Karta

Ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket. Ärende nr MS2006/02204

Bakgrund

Historik

Håsjö nya kyrka uppfördes i byn Västane åren 1909-10 av byggmästare O P Hellman från Östersund. Ritningarna var signerade arkitekten Adolf E Melander vilken även ritade klockstapeln som stod färdig året efter. Kyrkan är en treskeppig basilika i trä med spånklädda fasader i nationalromantisk stil. Den ersatte en tidigare kyrka på platsen som hade brunnit ner till grunden, **mitt under högmässan den 22 december 1901**. Denna var då relativt ny, från 1877, och var en salskyrka i trä med vita fasader.

Klockstapeln har sin förebild i jämtländska 1700-talsstaplar och har en fyrkantig grundform och lökformad kupol, helt täckt med spån. Den är reslig med höga spåntäckta stolpar som bär upp klockdäcket som har två rader av balusterdockor. Möjligen kommer inspirationen till färgsättningen till de gröna balusterdockorna från Håsjö gamla kyrkas klockstapel, vilken stod färdig 1779.

Restaureringar

1937 renoverades kyrkan utvändigt för första gången. Arbetet utfördes under ledning av målarmästare Carl Lundquist och spånen blev nu behandlade med en brunröd tjär- och linoljefärgsblandning. Det är svårt att veta hur spånen var behandlade innan denna restaurering. I klockboden finns dock en samling spån, identiska med dem som sitter på fasaderna och troligen från byggnadstiden. Dessa verkar vara behandlade med tjära utan pigment, troligen tjärdoppade innan uppsättning. I ett brev (daterat 28/5 1937 och finns i Jamtlis arkiv) från landsantikvarie Eric Festin till pastor Percy Hallencreutz beskriver landsantikvarien det brunröda tjärreceptet som var "vår hållbaraste och bäst utprövade blandning". Den innehöll 3/5 tjärolja (ca 1/3 tjära och 2/3 terpentin) och 2/5 kokt linolja. Till denna blandning tillsattes ca 1/3 kg engelsk rött och ca 2/3 brun umbra per 15 kg tjärblandning. Färgblandningen tillsattes för att få en fin tjärfärg eftersom Festin ansåg att för att blanda enbart tjära med kimrök behövdes det så mycket pigment att det blev väldigt mörkt. I brevet står också att fönsterbågarna hade en stark grön färg och att den borde dämpas och göras med blågröna.

Åren 1962-63 skedde nästa restaurering som främst berörde interiören men innebar också att koret utvidgades åt öster. Målarmästare Carl Lundquist fick återigen uppdraget och enligt en tidningsartikel (Länstidningen 16/9 1963) sprutmålades det nu på ett impregneringsmedel, hylosan, som blandats med brun umbra.

I mitten av 1980-tal tjärströks kyrkan samt klockstapeln utan uppgifter om pigmentering men med tjära från en tjärdal i Håsjö.

Senaste restaureringen skedde våren och sommaren 1999. Då tjärades kyrkan och klockstapeln med ljus dalbränd trätjära med tillsats av ca 5% svart pigment, Bayferrex 318. Trätjäran kom från Nordiska Linoljeprodukter AB i Norrfors. Södra fasaden tjärströks två gånger eftersom tjäran på en gång sögs in i träet. På klockstapeln var några träspån, ca 20 stycken, trasiga vilka ersattes av nya av samma material och utförande som de befintliga. De utbytta spånen förvaras nu i klockstapeln. Den nuvarande färgen på fönsterbågar, dörrar och foder samt balusterdockor togs fram vid restaureringen 1999 genom skrapprov och kulören ändrades från en befintligt gulaktigt grön färg till en underliggande mer blågrön kulör. Anledningen var församlingens önskan att återställa byggnaden i ursprungligt skick. Kulören bestämdes till kromoxidgrön 4D-GN 83 enligt riksantikvarieämbetets linoljefärglikare.

Kyrkan och klockstapeln innan restaureringen. Fotografiet är taget från uppfartsvägen till kyrkan och visar den västra sidorna som är mycket blekta. Ställningar resta framför den södra gaveln.

Kyrkan och klockstapeln efter restaureringen

Antikvariskt resonemang

Avsikten med en kulturhistorisk byggnadsrestaurering är att enbart åtgärda tekniskt skadade delar. Det måste göras stor åtskillnad mellan förslitningsskador och tekniska skador. Förslitning är förändringar som berättar om byggnadens ålder och om hur byggnaden/byggnadsdelen har använts. Denna typ av förslitningsskador ingår därmed i det kulturhistoriska värdet och bidrar till upplevelsen och förståelsen av gångna tiders vardagsliv. En teknisk skada är en skada som nu eller i en omedelbar framtid äventyrar byggnadens fortlevnad. Dessa skador har reparerats. Vid reparationen har material, framställningsteknik

och hantverksteknik varit av traditionellt slag. Den slutliga upplevelsen av hela byggnaden eller enskilda detaljer är densamma som före insatsen.

Trots att insatser måste göras, är meningen med varje allvarligt syftande restaurering att man efter avslutad insats drar sig tillbaka så omärkligt som möjligt. De enskilda, befintliga byggnadsdelarna ska bevaras så långt som möjligt, för att som ”originaldelar” kunna berätta om gångna tiders liv och de förändringar som med åren krävt ändringar och omDispositioneringar i byggnaderna. Varje del som byts ut kan bara berätta om hur man tänkte och gjorde i början av 2000-talet.

Inför denna restaurering diskuterades huruvida tjäran skulle pigmenteras, eftersom det var svårt att säkert veta hur det hade varit ursprungligen. Dock har övervägande del av senare behandlingar varit pigmenterade och kyrkan har således en tradition av att pigment används i tjäran. Med bakgrund av detta bestämdes i samförstånd mellan antikvarisk sakkunnig och entreprenör efter konsultation med länsstyrelsen i Jämtlands län att tjäran skulle pigmenteras med svart pigment mellan 5-10 %. En brunröd blandning bedömdes inte att kunna synas på de sidor som vetter mot norr och som inte hade blekts. Kimrök användes som pigment.

Framtida behov

Under arbetes gång upptäcktes att några balusterdockor på den södra sidan hade lossnat från överliggaren, det gäller de fem mot kyrkan varav de tre närmast kyrkan var värst. De övre tapparna är relativt korta och rektangulära, och på något sätt har golvet under balusterdockorna sjunkit och en glipa har då öppnat sig mellan överliggaren och balusterdockan. Framförallt en balusterdocka gick att vicka på och risken fanns att de lossnar, framförallt om någon ovetandes hade lutat sig mot dessa (se bilder nästa sida).

Det går inte att se hur dockorna är fästa nedtill eftersom infästningen är täckt av den plåt som täcker golvet på kanterna på klockstapeln. Plåten är lagd kring dockornas botten, går upp 5 centimeter på dockan och är fastspikad. Att öppna upp där och bygga upp underifrån vore en stor åtgärd och kanske har dockorna även en tapp nedtill. Efter diskussioner bestämdes att det bästa vore att göra en åtgärd upptill, och att fästa dockan mot överliggaren. De tre som var mest lösa mot söder skruvades fast snett uppåt med en skruv. På så sätt går det att ta bort detta om en mer genomgripande åtgärd behövs. På den norra fasaden, de fem mot kyrkan, verkar det även som att det börjat släppa, detta bör hållas under uppsikt.

Stensockelns hörnstenar på kyrkan har börjat glida utåt, detta ses på de flesta hörn och visar sig genom att ett mellanrum blir större till de närliggande stenblocken. Enligt vaktmästarna som var på plats har det börjat flytta sig mer senaste åren. Bra vore att vaktmästarna år för år mäter hur stor glipan är för att se hur mycket det rör sig. Om det visar sig att det rör sig snabbt bör kanske dräneringen samt markförhållandena kring kyrkan ses över, och en byggfirma med inriktning på markarbeten kontaktas. Det är även möjligt att den förändring som kan ses på klockstapeln, att balusterdockorna har släppt, också beror på sättningar i marken. Det är nämligen de tre balusterdockorna på den norra samt södra fasaden mot kyrkan som har släppt efter, och kanske bör marken kring denna sida också ses över.

Vid arbetet med tjärning av klockstapeln uppmärksammades även att spånen på klockstapeln på sina håll behöver ses över. På spiran och på övre delen av klotet är de enligt entreprenören i närstående behov av att bytas. Detta gjordes inte nu eftersom det behövs en mer ingående restaurering av spånen, då det är svårt att bara byta ut de i sämst kondition utan att skada de runt omkring.

Över till vänster: Glipa mellan stenar i kyrkans sockel
 Över till höger: Några balusterdockor har släppt från överliggaren
 och gick att vicka på
 Under till vänster: Plåt täcker balusterdockornas infästning nedtill
 Under till höger: Tre balusterdockor fästes med skruv

Beskrivning av utförda åtgärder

Restaureringen innebar att kyrkan och klockstapeln tjärströks. Senast det skedde var 1999 och kyrkan var i stort behov av tjärning, särskilt utsatta var de södra och västra fasaderna samt klockstapeln. Spånen var i gott skick på kyrkan. På klockstapeln har dock spånen slitits mer och visade trägrått på vissa ställen. Några spån på klockstapeln byttes. Rötskador fanns på klockstapeln syll som åtgärdades. De nya virkesdelarna, av furu, halvöljades en gång med linolja/terpentin innan de passades in. Målning på snickerierna var i väldigt bra skick och de behövde bara halvöljas eller målas medan dörren på klockstapeln även var i behov av skrapning.

Tjärning

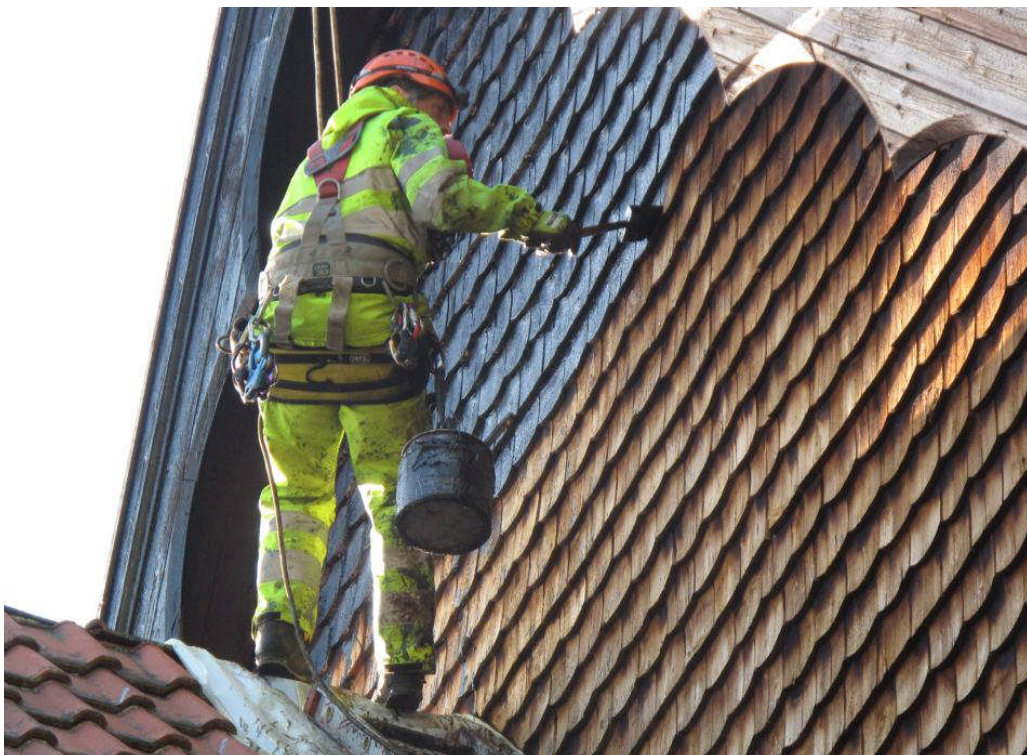
Spånen var delvis blekta och pigmentet var borta på utsatta delar samtidigt som skyddade partier var nästintill svarta. Behov av tjärning förelåg speciellt på kyrkans södra gavel. Även norra gaveln och västra sidan var i behov av tjärning medan östra långsidan är den sida som naturligt klarar sig bäst då den är skyddad från sol och även ligger mest i lä.

Vid senaste restaureringen 1999 går det i Jamtlis rapport att läsa att fasaderna tjärades med 5 % svart pigment. För denna restaurering valdes en pigmentering mellan 5-10% eftersom tjära med en inblandning av svart pigment av typ kimrök skulle jämna ut skillnaderna på fasaderna.

Tjära som användes var Furutjära A från Claessons trätjära AB, som är rätt mörk i färgen som det är, vilken blandades med kimrökspigment. Fasaderna rengjordes med borste innan tjärning utfördes med uppvärmd tjära, genom vattenbad till ca 60-70 grader, som ströks flödigt med pensel tills full mättnad i träverket uppnåddes. Fasaderna tjärades en gång, förutom den västra på kyrkan som tjärstöks två gånger eftersom tjäran direkt sögs in i träet. Ungefär 450 liter tjära gick åt för kyrkan samt klockstapeln.

Tjärning på den kyrkans södra gavelspets

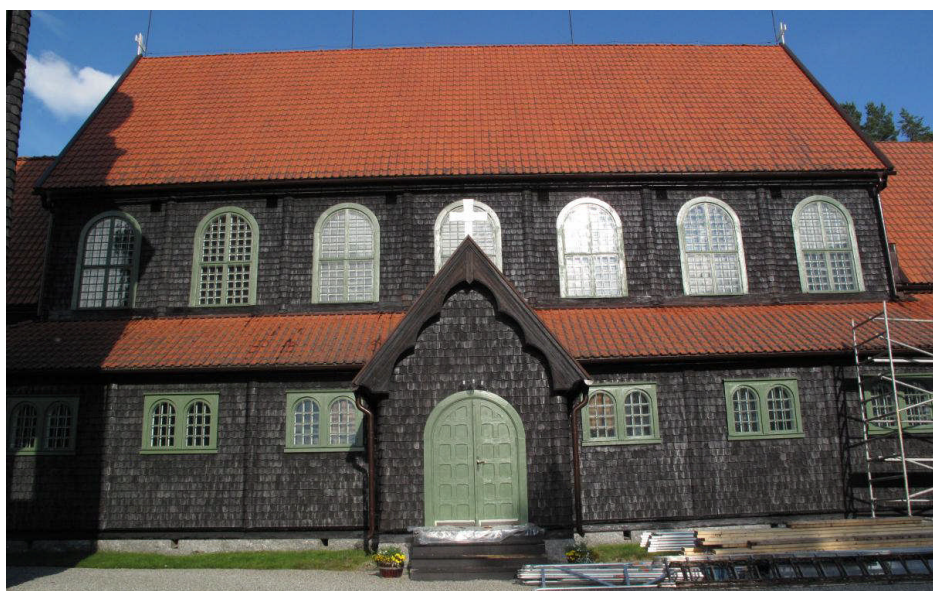
Över till vänster: Tjärning pågår på södra fasaden på sakristian, denna är mycket utsatt för väder och vind och tjärades två gånger. Stor skillnad kan ses på spånen på den södra fasaden och den östra fasaden till höger i bild, vilken ännu inte tjärats. Spånen på den östra fasaden är nästan svarta.

Över till höger: Klockstapeln är nytjädad och balusterdockorna är målade

Vänster: Arbeten på hög höjd, här pågår tjärning på kyrkans södra gavelröste. Den gamla tjäran var nästan borta.

*Höghöjdsarbete, Per Malmsten
tjärar längst uppe på spiran*

*Kyrkan nytjärad, målning
på fönster och dörrar klart,
korsen är vitmålade och
täckelister målade*

Målning på fönster

Målning

Dörrar & fönster

Snickerierna målades lika befintliga, i den blågröna kulören som hade använts under restaureringen 1999. Enligt linoljefärgslikare hade då 4D-GN 83 använts och denna har nu bytt beteckning till 4D-811. Målning på dörrar och fönster är i mycket bra skick och har inte bleks och när vi jämförde vid ett fönster såg kulören mycket bra ut. Färg som har använts är linoljefärg från Engwall & Claesson.

4D-811 (enligt linoljefärgslikare)

NCS S 6010-G30Y (enligt NCS färglikare)

Eftersom snickerierna var i bra skick fanns inget behov av skrapning. Fönstren i nedre våningen är målade med två lager linoljefärg varav första lagret utspätt med ca 25% terpentin. Samma gäller för dörrarna. Fönstren på övre våningen är enbart halvoljade. Totalt finns det 14 stora fönster, 14 små och ett runt fönster på kyrkan samt fyra stycken dörrar.

På klockstapeln finns en dörr på den södra fasaden och på de övriga tre sidorna finns ett central placerat fönster, dessa målades en gång. Dörren på klockstapelns södra fasad skrapades och målades tre gånger, första utspätt ca 50% med terpentin, sedan 25% och sedan full täckning. Golvplankorna som ligger an mot dörren är lite trasiga i ändarna varför det kan rinna vatten ner på dörren som sedan försvinner rakt ner i golvkonstruktionen. Detta åtgärdades inte nu men eftersom det kan skada konstruktionen kommer vaktmästarna kontakta en plåtfirma som kan täcka över detta med en plåtbit i dörröppningen.

Över till vänster: Färgprov 4D-811 stämde mycket bra, generellt var målning i gott skick

Över till höger: Målning mer linoljefärg, här klockstapelns dörr som även skrapades

Balusterdockor

Balusterdockorna behövde ej skrapas och de målades en gång, med samma gröna färg som övriga snickerier. Fem stycken balusterdockor på södra sidan hade lossnat från överliggaren och ur säkerhetssynpunkt så fästes de tre som var mest lösa med en skruv, vilket är en provisorisk lösning.

Kors

Vid gavelnocken sitter små vita träkors (totalt sju stycken), övre delen skyddas av en vit plåtbit. Färgen var nästan borta. Korsen grundades och ströks med två lager vit linoljefärg från Engwall & Claesson.

Plåt

Stuprör/hängrännor är oljade med kinaolja från Claessons Trätjära. Kinaolja är en kinesisk tungolja som innehåller linolja och träolja.

Täckplåten på vindskivorna målades med ett lager brun plåtfärg från Kirjo. Täckskivorna var bruna sedan tidigare, förutom den övre delen på kyrkobyggnadens södra gaveltakfall som var vit. Den målades också brun för att smälta in bättre.

Målning av täckskivor som målades bruna

*Höger: Västra fasaden innan, fasaden
är blekt, korsen smutsiga och den vita
färgen nästan borta*

*Under: Samma fasad efter,
tjärningsarbeten är klart och kors samt
täckskivor nymålade*

Rötskador

Kyrkan

Endast en rötskada fanns på kyrkan och det var fotbrädan på sakristian (södra gaveln). Den var dålig på den högra sidan och behövdes inte bytas helt, utan skarvades och lades i med nytt virke som tjärströks.

I åtgärdsförslaget stod att vindskivorna på samma fasad var skadade, antingen rötskador eller möjligtvis hål från hackspett och att man skulle vänta med bedömningen om åtgärd tills man sett efter noggrannare. När man kom upp med ställningen visade det sig att vindskivorna var i gott skick, och att hålen troligen var från hackspett. Eftersom själva materialet var bra ansågs det inte vara nödvändigt att byta dem.

Den högra sidan av fotbrädan var rötskadad, det skarvades i med nytt virke

Klockstapeln

På klockstapeln fanns rötskador på syllen mot väster samt söder. Under arbetes gång upptäcktes att rötskadorna på syllstocken mot söder var mer omfattande än vad som tidigare trots, och på ena sidan av dörren behövde därför syllstocken bytas i sin helhet. På varje sida finns fyra stolpar som bär upp klockdäcket. I texten benämns dessa som stolpe 1-4 och räknas från vänster till höger på vardera sida. I anslutning till skadorna på syllstocken var de nedre delarna av stolparna i dåligt skick.

Klockbodens spån är fästade på vertikala plank, som utgör klockbodens inre väggar, och bakom skadorna var nedre delen av planken också rötskadade. Detta skars bort och istället lades det i liggande bräder. Den västra sidan var mest skadad och två liggande bräder lades i medan det mot söder lades i en bräda på var sin sida av dörren. Nya spån har gjorts som täcker nedre delen av klockstapeln över lagningarna. För stolparna är de lite rundade in mot stolpen för att passa bättre. Dessa har tillverkats av entreprenören. Några utbytta spån har sparats och ligger i klockboden, tillsammans med nytillverkade som blev över. Här fanns spån även sedan tidigare.

Syllvarvet ligger på en sockel av natursten. Syllstockarna skyddas upptill av en fotbräda med en liten lutning. En bidragande orsak till skador kan vara att syllstockar på några ställen låg precis innanför stensockelns kant och att stenen alltså stack ut någon cm under syllen. Vatten har därför möjlighet att rinna ner på syllen, hamnar på sockeln för att sedan rinna in under syllen. Det ligger heller ingenting mellan syllen och sockeln som hindrar detta.

Golvåsarna är lagda så de går rakt under stolparna och det finns uthuggningar i syllen där golvåsarna passas in. Det fanns ingen ingång för att komma åt golvåsarna men då det upptäcktes skador på dessa i samband med att syllar plockades bort, skars en lucka upp genom klockbodens trägolv. Denna lucka finns till höger i klockboden.

Syllarna har stor dimension, de är väldigt breda. Knutarna i syllen på kyrkan och klockstapeln skiljer sig åt. På kyrkan kan man se att kyrkans syllvarv är sammanfogade genom raka underhak och överhak, medan klockstapelns sammanfogning döljs. Men dessa knutar är också sammanfogade genom raka underhak och överhak, men enbart i syllens innersta del. I yttre delen, ca en decimeter, går syllarna ända till hörnet där de passas samman genom en snedskärning i 45 grader in mot stolpen. Stolparna i hörnen står på knuten i syllarna medan de mellersta stolparna delvis står på syllen och delvis på golvåsen som kommer in där. I det nord-östra hörnet syns en lagning sedan tidigare, det är kanten av den östra syllen där det istället sitter en bräda, likt bilden på sida 20. När det gjorts vet man inte.

Luckan som gjordes för att komma åt golvåsarna i klockstapeln

Lagning av golvåsar, här vid stolpe 2 (till vänster om dörren) på den södra sidan

Västra sidan

Den vänstra delen av syllstocken var rötskadad, och en orsak var att det mellan stolpe nummer 1 och 2 fanns ett hål genom fotbrädan, och att vatten därför hade kunnat rinna igenom. Den vänstra delen av fotbrädan togs bort och rötskadade delar på syllen skars bort. Syllarna har kraftiga dimensioner och från början trodde man att man kunde bevara inre delen av syllen genom att göra en halvsulning. Men väldigt lite av syllen skulle gå att bevara, där stolpe nummer två från vänster sitter hittades också angrepp av röttsvamp, och den vänstra delen av syllen byttes därför ut i sin helhet. Skarven mellan ny och gammal syll sker mitt mellan stolpe nummer två och tre (under fönstret). I det nordvästra hörnet var även kanten på den norra syllen dålig och skars bort. Istället spikades en ca 40 cm lång bräda fast som täcker knuten på den norra sidan (på samma sätt som bild 3 på sida 24).

Stolpe 1 2 3 4

Fotbrädan är borttagen och rötskadorna var omfattande

Västra sidan innan

Främsta skadorna till vänster mellan och under stolpe 1 och 2 från vänster

Övre bilder: Fotografierna visar det nordöstra hörnet. Rötskadade delar är bortskurna och konstruktionen blir synlig. Stolparna står på syllar. Vid hörnet möts syllarna med underbak och överbak i inre del.

Bild till vänster: Borttagen del av syll som var skadad. Bitarna visar hur syllarna möts i yttre delen.

Översta: De värsta delarna är bortbuggna. Stående bräderna bakom spånen var rötskadade i nedre del. Detta skars bort och två liggande bräder lades bakom istället. De nedersta spånen var skadade och även spånvarvet ovan togs bort för att komma åt att laga skadade delar.

Mellersta: Syllen borttagen och golvhäsen under stolpe 2 är lagad, se även bilder på nästa sida. Skarven mellan ny och gammal syll går mellan stolpe 2 och 3.

Nedre: Arbetena är klara och delarna tjärade.

*De tre bilderna visar
arbetet med att åtgärda
golvasen under stolpe 2.
Den var drabbad av
röta. Skadade delar
skars bort och nya delar
av friskt virke passades
in, innan åsen förstärktes
med bräder.*

Södra sidan

Den vänstra sidan av syllstocken var mycket dålig och behövde bytas. En bidragande orsak var att det fanns en glipa mellan fotbräda och spånen. Fotbrädan stack alltså inte in under spånen utan vatten kan rinna på fasaden och sedan ner under fotbrädan till syllstocken där det blir rötskador. När arbetet med inpassning av syll var klart sattes därför en ny fotbräda fast som trycktes in längre, så att spånen skyddas dess inre sida. Den högra sidan av syllen var bättre och skarven mellan ny och gammal syllstock går mitt mellan dörren och klockstapelns högra stolpe. Syllen är uppdelad i två delar och skarven går under dörren och när syllen lagades var trappan tvungen att skjutas undan.

Samtliga fyra stolpar på denna sida var skadade varav stolpe 2, till vänster om dörren, var så skadad att den nedre delen var tvungen att skäras bort i sin helhet, och det sattes istället fast en ny bit. Stolpe 1, i hörnet mot den södra fasaden, var rötskadad i yttre delen medan den inuti var i gott skick. Skadade delar skars bort och det byggdes på med brädbitar som formades till. Över detta sattes nytt spån på, som formskars. Stolpe 3, till höger om dörren, var skadad en bit upp och flera spån var tvungna att tas bort. Det skarvades i nytt virke. Den längst till höger var delvis skadad och behövde enbart en lättare lagning.

Golvåsarna är lagda så de går rakt under stolparna och det finns uthuggningar i syllen där golvåsarna passas in. I anslutning till rötskadade delar på stolparna kring dörren var även golvåsarna skadade. Rötskadade delar skars bort och ersattes med friskt virke, skarven är efter ca en meter. Även golvåsen vid skadan mot väster var dålig men i övrigt var åsarna i bra skick.

Södra sidan innan

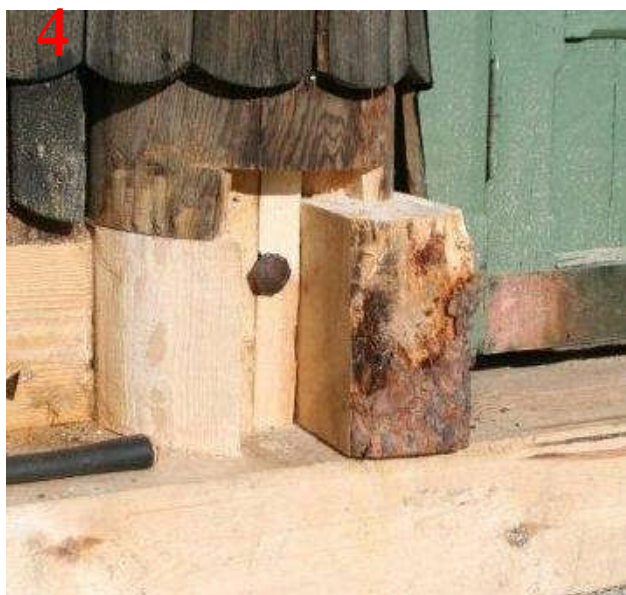
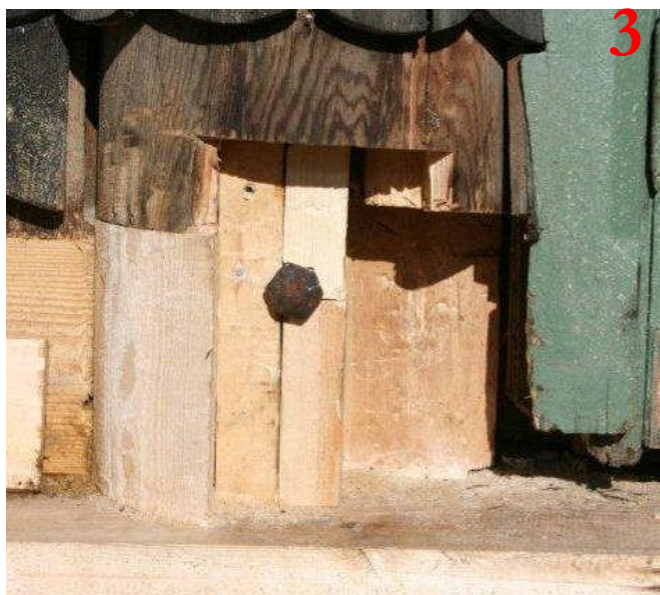
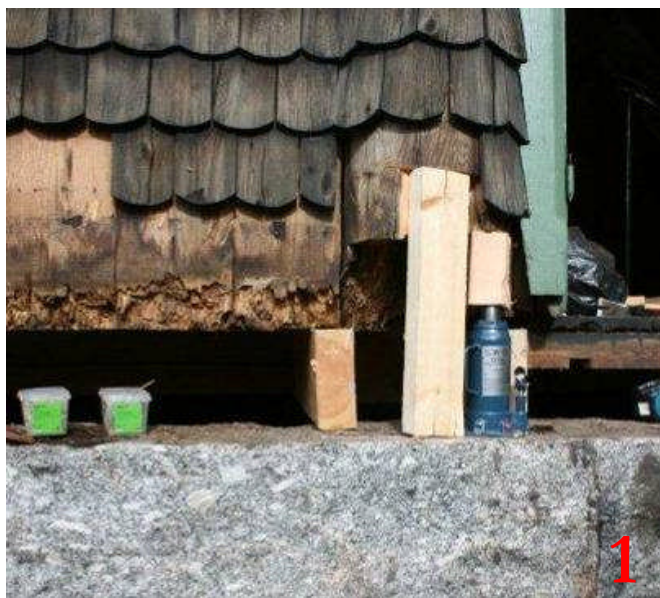
Syllstocken byttes från vänster knut till mellan stolpe 3 och 4. Stolpe 2 var så dålig i nedre del att hela denna bit fick lagas med nytt virke. De andra stolparna skarvades i med nytt virke.

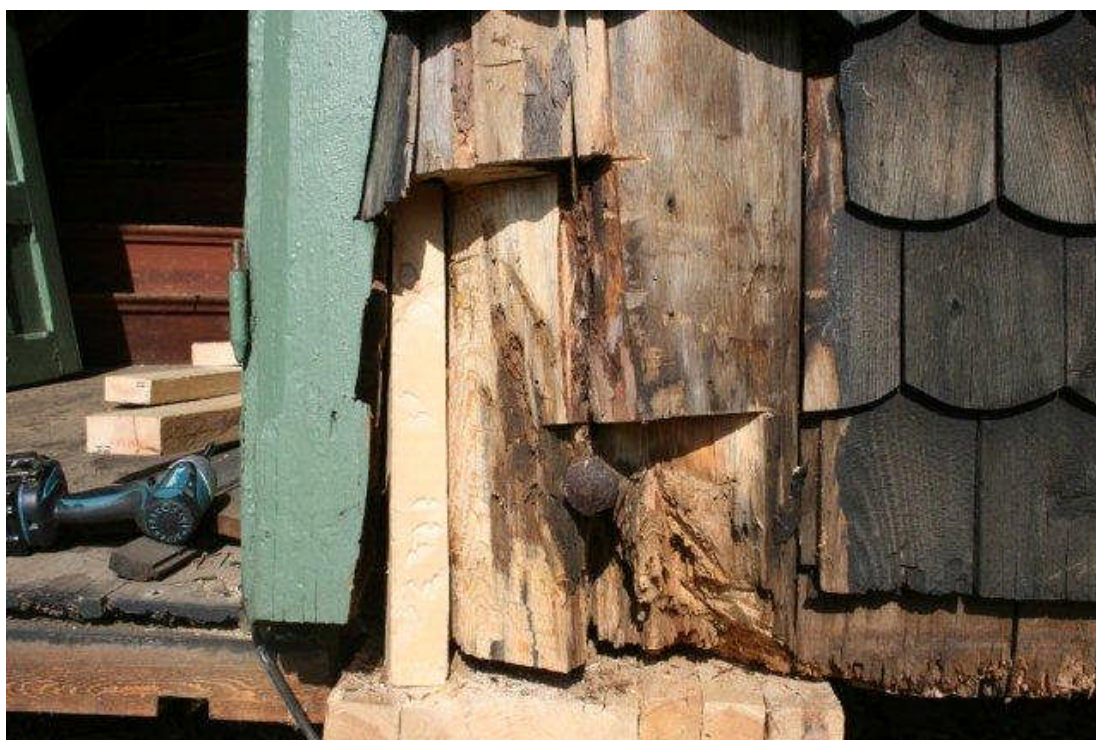
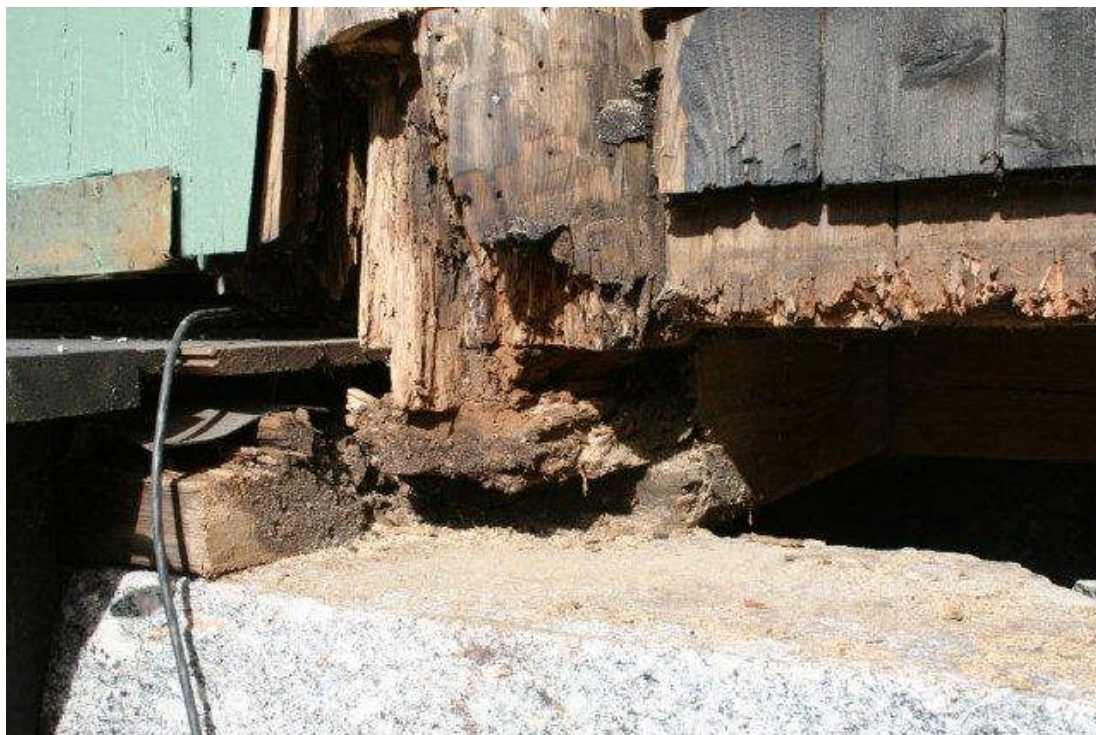
Bilderna visar partiet mellan stolpe 1 och 2. En glipa mellan fasadliv och fotbräda gjorde det möjligt för vatten att rinna ner och skada syllstocken. När fotbrädan togs bort syntes att den var mycket rötskadad vilket ses i nedre bilden och den byttes därför ut i sin fulla bredd. Uppe till böger syns när allt är klart och delar tjärade.

1. Röttskadade delar på stolpe 1 och syllstocken har börjat tas bort. De stående bräderna bakom spånen var dåliga i nedkant och skars bort. Även syllstocken mot väster var röttskadad i anslutning till stolpen.
2. Röttskadade delar på stolpen är bortskurna till fast virke.
3. Den nya syllstocken passas in, samt bräda istället för syllstocken åt väster. Hörnet emellan dessa gjorde likt övriga knutar i 45 grader in mot stolpen.
4. Hål i stolpen lagas med kloss, kloss bygger även upp mellan syll och stolpe. En liggande bräda lades bakom spånen.
5. Stolpen byggs på med brädbitar innan den kläs in med rundade spån. Över syllen lades en fotbräda och nya spån sattes på väggen, sedan tjärning.

1. Stolpe 2, till vänster om dörren var så rötskadad att hela nedre delen var tvungen att tas bort. Medan arbeten pågick stod stolpen upphållen med bräder och domkraft. Även golvhäsen var rötskadad och fick skarvas ca en meter in.
2. Röttsvamp bittades i anslutning till skadan.
3. Syllstocken är på plats, rötskadade delar borttagna och stolpen har börjat byggas på med nytt virke.
4. Nya delar har börjat byggas på stolpen som formas till innan den kläs in med nya spån.

Övre bilden: Stolpe 3, till höger om dörren var också rötskadad i nedre delen

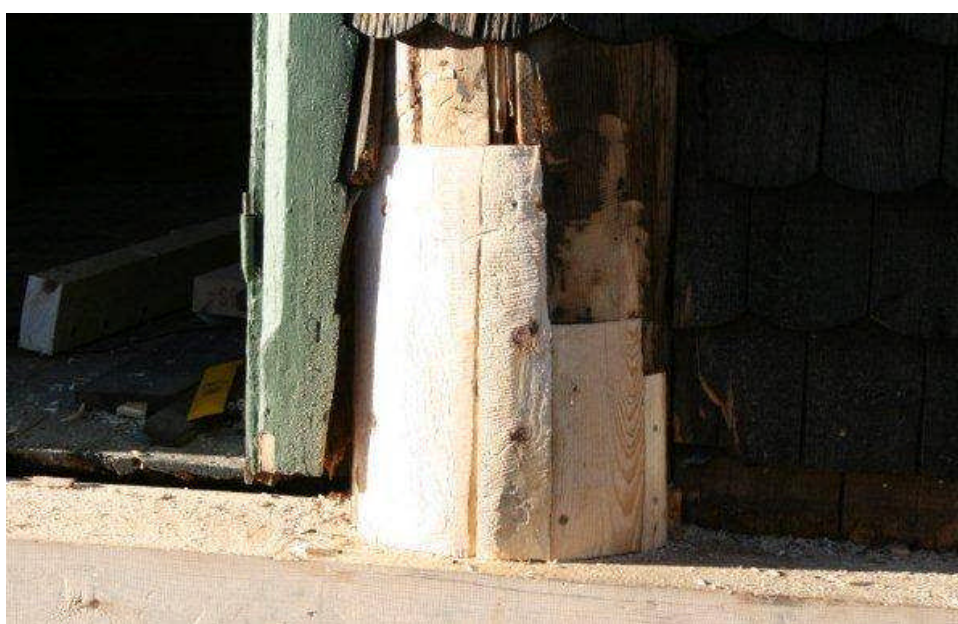
Undre bilden: Även gohvåsen var rötskadad och skarvades ca en meter in. Nya delar har börjat bygga på stolpen

Nya syllstocken sätts på plats, med ett hack där golvhäsen passas in.

Syllstocken passas in, sista biten till höger under stolpe 4 var i gott skick och bevarades. Trappan flyttades ut från klockstolpen under arbetets gång.

Stolpe 3 byggs på med nytt virke innan den kläddes in med spån

Spån

Ett parti med spån på högra sidan på klockbodens norra takfall var rötskadade och byttes ut. Skadade spån plockades bort och nya gjordes av entreprenören. De gjordes likt befintliga, sågade. Ungefär 20 stycken byttes ut. De nya spånen tjärdoppades innan uppsättning och tjärades sedan en gång på plats. Under spånen låg papp. Utbytta spån sparades inne i klockboden, här låg även spån sedan tidigare. Nyttillverkade spån som inte användes sparades också där.

I anslutning till de rötskadade delarna av syllarna var även spån skadade, och de längst ner byttes ut till nya spån.

När klockstapeln tjärades upptäcktes att fler spån var skadade på spiran och överdelen av klotet. En risk med att byta trasiga spån är att även spån i gott skick kan skadas när spånen runt omkring plockas bort. Därför åtgärdades inte dessa spån nu, utan istället kanske det behövs en mer omfattande genomgång av spånen.

Norra fasaden, pilen pekar på skadat parti, se bilder på nästa sida.

Skadade spån på spiran

*Rötskadade spån på
klockbodens norra takfall
togs bort.*

*Nyttillverkade sågade spån
tjärdoppades, sattes på plats
och tjärades en gång till.*

RAPPORTSERIE – JAMTLI, 2012

ISSN 1654-2045

- 2012:1 Lillhärjåbygget – Dokumentation och uppmätning av vinterfjället 2011
Sara Bäckman, Olof Edin
- 2012:2 Ankarede – Levande kyrkstad. Kunskapsunderlag 2011
Clara Nyström
- 2012:3 Skärvångens begravningsplats – Anläggning av askgravlund 2010
Clara Nyström
- 2012:4 Kulturhistorisk förstudie avseende planerad vindkraftpark vid Nyhem i Bräcke kommun 2012
Anders Hansson
- 2012:5 Sjöutnäs kapell – Restaurering av tak och fasader 2009–2010
Julia Cronqvist
- 2012:6 Mattmars kyrka – Restaurering av fasader och fönster 2011
Sara Bäckman, Clara Nyström
- 2012:7 Tåsjo kyrka – Installation av klockspel 2002
Christina Persson
- 2012:8 Trångåsen – Restaurering av ladugård och födorådstuga 2008–2010
Julia Cronqvist
- 2012:9 Enafors turisthotell – Antikvarisk rapport vid restaurering av östra fasaden 2011
Veronica Trygg
- 2012:10 Norderö kyrka – restaurering av tak 2002–2003
Christina Persson
- 2012:11 Norderö kyrka – restaurering av klockstapel 2008
Christina Persson
- 2012:12 Ragunda gamla kyrka – Antikvarisk medverkan vid exteriör restaurering 2011
Olof Edin
- 2012:13 Arbetarbostäderna på Tossön – Restaurering av tak 2011
Olof Edin, Clara Nyström
- 2012:14 Tåsjo kyrka – Konvertering av värmesystem, borttagande av kyrkbänkar, fasadrestaurering och nytillverkning av kors, 2009
Julia Cronqvist
- 2012:15 Ragunda kyrka – Restaurering av gjutjärnsstaket 2009–2010
Clara Nyström
- 2012:16 Dubbelhärbret i Östbacken – Fasadrestaurering 2010–2011
Julia Cronqvist
- 2012:17 Residenset i Östersund – Ombyggnad av kontorsdelar 2009
Clara Nyström

- 2012:18 Ragunda kyrka – Ändring av dopaltare 2009–2010
Clara Nyström
- 2012:19 Arkeologisk förundersökning vid fornlämning 19:1, Andersö skans,
i Östersunds kommun
Anders Hansson
- 2012:20 Monäset – Restaurering av parstuga 2011
Veronica Trygg
- 2012:21 Hede kyrka – Konvertering av värmesystem och konservering av interiör, 2010
Julia Cronqvist
- 2012:22 Ragunda kyrka – Exteriör restaurering 2010–2011
Clara Nyström
- 2012:23 Brunflo kyrka – Byte av spåntak på bogårdsmur, 2006
Julia Cronqvist
- 2012:24 Kulturhistorisk landskapsanalys inför planerad vindkraftpark vid Garpkölen
i Härjedalens kommun
Anders Hansson
- 2012:25 Funäsdalens kyrka – Omläggning av spåntak och lagning av putsskador, 2005
Julia Cronqvist
- 2012:26 Hallens kyrka och klockstapel – Restaurering 2010
Veronica Trygg
- 2012:27 Kulturmiljöer i Härjedalen – Kulturhistorisk utredning
Ove Hemmendorff
- 2012:28 Bräcke kyrka – Exteriör restaurering 2009–2010
Clara Nyström
- 2012:29 Klevberget – Kulturhistorisk karakterisering inför vindkraftspark, 2012
Amanda Jönsson
- 2012:30 kulturhistorisk förstudie avseende planerad vindkraftpark vid Storflöten
och Länstersjön i Ånge kommun
Amanda Jönsson
- 2012:31 Residenset i Östersund – Ombyggnad av kontorsdelar 2010
Clara Nyström
- 2012:32 Arkeologisk utredning inför planerad vindkraftpark vid Hocksjön
i Sollefteå kommun
Anders Hansson
- 2012:33 Arkeologisk utredning inför planerad vindkraftpark vid Mörttjärnberget
i Bräcke kommun
Anders Hansson
- 2012:34 Kalls kyrka – Restaurering av långhusets södra fasad, sakristia och kor, 2012
Julia Cronqvist
- 2012:35 Kalls kyrka – Restaurering av tornet, 2008
Julia Cronqvist

- 2012:36 Byggnad 33 – Ombyggnad 2011–2012
Julia Cronqvist
- 2012:37 Campus A4, byggnad 5 – Fasad- och takrestaurering, 2011–2012
Julia Cronqvist
- 2012:38 Campus A4, byggnad 9 – Omläggning och målning av skivtäckt plåttak, 2011–2012
Julia Cronqvist
- 2012:39 Medeltida bebyggelse – Kulturhistorisk landskapsanalys för Norrböle
Amanda Jönsson
- 2012:40 Medeltida bebyggelse – Härden i Krönavajje. Arkeologisk undersökning av fornlämning nr 626:3, Kall socken, 2009
Amanda Jönsson
- 2012:41 Medeltida bebyggelse – Gårdstomten i Norrböle. Arkeologisk förundersökning inom RAÄ nr 124:1, Bodsjö socken, 2009
Amanda Jönsson
- 2012:42 Medeltida bebyggelse – Röjningsröset i Norrböle. Arkeologisk undersökning av RAÄ nr 223, Bodsjö socken, 2009
Amanda Jönsson
- 2012:43 Svegs kyrkogård – Utvidgning av kyrkogården 2012
Clara Nyström och Jenny Brantestad
- 2012:44 Residenset i Östersund – Ombyggnad i Norra flygeln samt tillgänglighetsanpassning 2011–2012
Clara Nyström
- 2012:45 Östersunds centralstation – Exteriör restaurering 2010–2012
Clara Nyström
- 2012:46 Jämtländsk byggnadskalk – Erfarenheter från ett kunskapsuppbyggnadsprojekt
Christina Persson
- 2012:47 Fjällglim – Omläggning av pannplåttak 2012
Julia Cronqvist
- 2012:48 Enafors turisthotell – Antikvarisk rapport vid restaureringen av norra fasaden 2012
Jenny Brantestad
- 2012:49 Hållans klockstapel – Omläggning av spåntak, 2012
Julia Cronqvist
- 2012:50 Huså herrgård – Restaurering av fasader och källarnedgång 2012
Clara Nyström
- 2012:51 Håsjö nya kyrka och klockstapel – Exteriör restaurering 2012
Clara Nyström